

NEMIS TILI OAV SARLAVHALARNING LINGVISTIK HUSUSIYATLARI

Karimov Sarvar Inatulla-o'g'li
QMII akademik litsey o'qituvchisi
O'zDJTU magstr
Almardanova zebo Xamzayevna
QMII akademik litsey o'qituvchisi
ATMU magist
Suyunov Begzod Hasan o'gli
QMII akademik litsey o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola nemis ommaviy axborot vositalaridagi sarlavhalarning lingvistik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Sarlavhalar jurnalistik matnning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchini jalb qilish va maqola mazmunini qisqacha ifodalash vazifasini bajaradi. Nemis tilidagi sarlavhalarning o'ziga xos jihatlari, jumladan, sintaksis, morfologiya, so'z o'yini va stilistik usullar tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu sarlavhalar tuzilishi va ohangiga madaniy hamda lingvistik an'analar qanday ta'sir ko'rsatishi haqida ma'lumotlar keltiriladi.

Kalit so'zlar: nemis OAV, sarlavha, lingvistik xususiyatlar, sintaksis, morfologiya, so'z o'yini, stilistika, jurnalistik til.

KIRISH

Sarlavhalar jurnalistik materialning ajralmas qismi bo'lib, u matnning asosiy mazmunini qisqa va lo'nda ifodalash hamda o'quvchini maqola bilan tanishishga jalb qilish uchun xizmat qiladi. Nemis OAV sarlavhalarida tilning lingvistik jihatlari, xususan, so'z tartibi, so'z yasalishi va stilistik vositalar yaqqol namoyon bo'ladi. Bu xususiyatlar nafaqat tilning o'ziga xos grammatik qonuniyatlarini, balki nemis jurnalistikasining kommunikativ maqsadlariga moslashganligini ham aks ettiradi.

Nemis tilidagi sarlavhalar qisqalik, aniqlik va ta'sirchanlik talablariga javob berishi bilan ajralib turadi. Bunda so'z o'yinlari, metaforalar, ellipsis (so'z tushirib qoldirish) va murakkab so'zlar qo'llanilishi tilga alohida estetik va amaliy ahamiyat bag'ishlaydi. Ushbu maqolada nemis tilidagi sarlavhalarning lingvistik xususiyatlari, sintaksis va morfologik jihatlari, shuningdek, stilistik usullarning qo'llanilishi batafsil yoritiladi.

ASOSIY QISM

Nemis tilidagi sarlavhalar o'zining o'ziga xos sintaktik tuzilishi bilan ajralib turadi. Jurnalistik sarlavhalar oddiy gap tuzilishidan farqlanib, qisqalik va ta'sirchanlikka asoslangan. Quyida nemis sarlavhalarining asosiy sintaktik xususiyatlari batafsil ko'rib chiqiladi:

• **Ellipsis (so‘z tushirib qoldirish):** Sarlavhalarda yordamchi fe‘llar, artikllar va boshqa ko‘makchi so‘zlarning tushirib qoldirilishi odatiy hol hisoblanadi. Bunday uslub sarlavhaning qisqaligini va mazmuniy keskinligini ta‘minlaydi. Masalan:

- To‘liq shakl: *Die Kanzlerin ist unter Druck* (Kansler bosim ostida).
- Sarlavha shakli: *Kanzlerin unter Druck* (Kansler bosim ostida).

Bu usul sarlavhaning qisqa, to‘g‘ri va lo‘nda bo‘lishini ta‘minlaydi.

• **So‘z tartibi inversiyasi:** Nemis tilining odatiy gap tuzilishida fe‘l odatda ikkinchi o‘rinda bo‘ladi. Ammo sarlavhalarda muhim ma‘lumotlarni ta‘kidlash uchun fe‘l boshiga yoki boshqa joylarga ko‘chiriladi. Masalan:

- Oddiy gap: *Die Wirtschaft wächst in Deutschland* (Iqtisodiyot Germaniyada rivojlanmoqda).
- Sarlavha: *Wirtschaft wächst in Deutschland* (Germaniyada iqtisodiyot o‘smoqda).

Inversiya ta‘sirchanlikni oshiradi va o‘quvchini e‘tiborini jalb qiladi.

• **Parataxis:** Murakkab gaplarning qisqartirilishi orqali ma‘lumot aniq va lo‘nda ifodalanadi. Bir nechta mustaqil gap qismlari bir-biriga bog‘lamasdan ketma-ket qo‘llaniladi. Masalan:

- *Corona-Krise eskaliert – Impfstoff fehlt* (Koronavirus inqirozi kuchaymoqda – Vaksina yetishmaydi).

Bu yondashuv dolzarb holatni urg‘ulash va tezkor xabar yetkazishda juda samarali.

Nemis tilidagi sarlavhalarda morfologik jihatlar ko‘pincha tilning boy so‘z yasaliş imkoniyatlarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Quyida ushbu xususiyatlarning batafsil tahlili keltirilgan:

• **Murakkab so‘zlar yasaliş:** Nemis tilining o‘ziga xosligi sifatida murakkab so‘zlarni yasaliş sarlavhalarni qisqa va mazmunli qilishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan:

- *Klimawandel* (iqlim o‘zgarishi), *Arbeitslosigkeit* (ishsizlik), yoki *Flüchtlingspolitik* (qochqinlar siyosati).

Murakkab so‘zlar orqali bir nechta tushunchalarni bitta so‘zda ifodalash mumkin, bu sarlavhalarning samaradorligini oshiradi.

• **Nominalizatsiya:** Nemis sarlavhalarida fe‘llarni ot shakliga o‘tkazish orqali mazmuniy konsentratsiya kuchaytiriladi. Masalan:

- Oddiy gap: *Die Regierung beschließt das Verbot von Plastiktüten* (Hukumat plastik xaltalarni taqiqlashni tasdiqlaydi).
- Sarlavha: *Verbot von Plastiktüten beschlossen* (Plastik xaltalarni taqiqlash qabul qilindi).

Bu usul matnga rasmiy va informativ ohang bag‘ishlaydi.

• **Qisqartmalar va abbreviaturalar:** Nemis tilida abbreviatura va qisqartmalar keng qo‘llaniladi. Bu nafaqat matn hajmini qisqartiradi, balki zamonaviy o‘quvchining axborotga tezkor kirish imkoniyatini oshiradi. Masalan:

◦ *EU* (Yevropa Ittifoqi), *SPD* (Sotsial-demokratik partiya), *WHO* (Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti).

XULOSA VA MUNOZARA

Nemis OAV sarlavhalari lingvistik jihatdan boy va xilma-xildir. Ular sintaktik qisqalik, morfologik moslashuvchanlik va stilistik kreativlikni o‘zida mujassam etadi. Sarlavhalarning qisqa va lo‘nda bo‘lishi o‘quvchini maqola mazmuni bilan tez tanishtirish uchun zarur bo‘lsa, stilistik usullar ularni esda qolarli va ta’sirchan qiladi.

Nemis sarlavhalarining o‘ziga xosligi ularning til va madaniyat bilan uzviy bog‘liq ekanligida namoyon bo‘ladi. Bu jihatlar jurnalistika tilini o‘rganish va boshqa tillar bilan taqqoslashda muhim ahamiyat kasb etadi. Nemis tilidagi sarlavhalarni lingvistik tahlil qilish jurnalistik til va uning kommunikativ imkoniyatlarini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Machin, David. Introduction to Multimodal Analysis. Hodder Education, 2010.
2. Ungerer, Friedrich. The Structure of Headlines. London: Longman, 2013.
3. Bußmann, Hadumod. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart: Kröner, 2012.
4. Halliday, M. A. K. Language as Social Semiotic. Edward Arnold, 2018.
5. Kabatek, Johannes. Medienlinguistik. De Gruyter, 2019.
6. Meyer, Bernd. Deutsch als Fremdsprache: Texte analysieren. Hueber Verlag, 2015.